

"Garnisonsminnen berättar 24" handlar om garnisonens kyrkogårdar

Den vänstra kartan är från 1733 och i markeringen står det K Guardie begravningsplats. Den högra kartan är av idag och där kan ni se var begravningsplatsen låg. Det blir inte mer om den platsen men väl ett antal andra militära begravningsplatser, en del finns kvar, en del är ett minne blott. Följ med Claes Grafström på en resa i Stockholm, Solna och Sollentuna där garnisonens kyrkogårdar funnits eller finns.

Välkomna in!

Foto Seved Walther 1958

Garnisonens kyrkogårdar av Claes Grafström

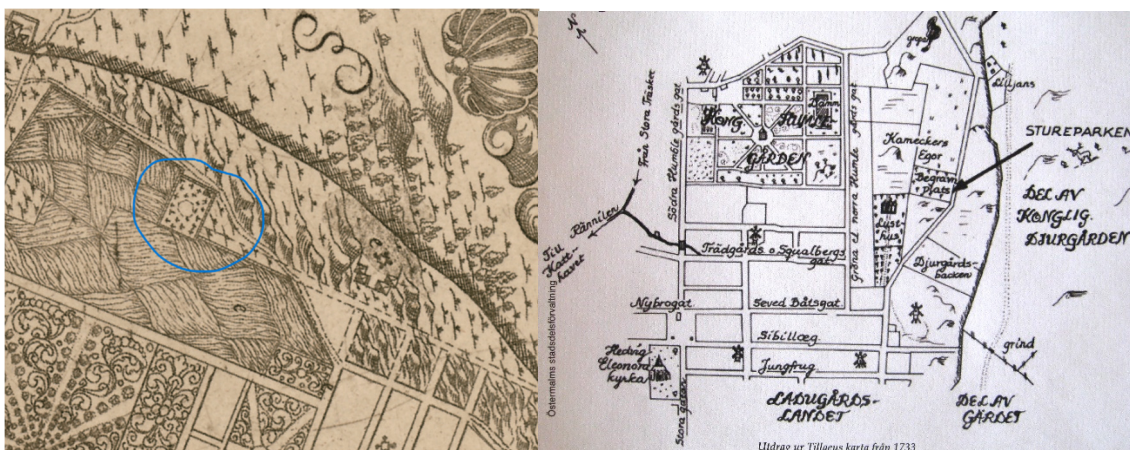
Kyrkogården för de gemena av sjöfolket

Vi tänker oss att vi står framför ingången till Artillerigården och går sedan österut till Artillerigatan. Då kommer vi till kvarteret Kyrkogården som ligger mellan Artillerigatan, Kaptensgatan, Skeppargatan och Riddargatan. Amiralitetet hade 1648 hänvänt sig till K. Maj:t med begäran om upplåtelse genom Stockholms stad av någon »särdeles plats på Ladugårdslandet, varest sjöfolket sina döde begrava kunde». Två år senare utsågs denna plats till kyrkogård och kom till användning först från 1670- 71 då en brädkyrka uppfördes där.

Amiralitetskyrkogården, Stureparken

Vi förflyttar oss raskt till korsningen Sturegatan-Östermalmsgatan och går in i Stureparken. Här anlades på 1670-talet "Kongel: Amiralitetz Nye Kyrckegårdh" för de av kronans båtsmän som dött i kriget mot Danmark.

Kartbilder från 1702 respektive 1733

Begravningsplatsen var inhägnat av ett plank och det fanns också en klockstapel och en likbod. Några ”goda herrar” hade skänkt pengar för att det skulle ringas ”för alla lijk utan betalningh”. När flottan på 1680-talet flyttade till Karlskrona blev platsen en fattigkyrkogård. Under peståret 1710 tillkom otaliga gravar och nya jordmassor lades på. 1834 begravdes här många av kolerans offer. Några år senare skedde en upprustning, ett nytt staket uppfördes och den gamla likboden tjärades. Man planterade också tolv bärbuskar, trehundra almbuskar och ett antal tyska lönnar. Fattigkyrkogården fanns kvar till 1866 och då hade cirka 10 000 människor vigts till den sista vilan. På 1880-talet reglerades området, Hedvig Eleonora församling hade planer på att uppföra en kyrka eller en folkskolebyggnad. I stället blev det en offentlig park, som fick namnet Stureparken efter den nya Sturegatan. Kyrkogårdsstaketet revs 1905 och i dag är Stureparken en lagskyddad fornlämning.

Galärkyrkogården

Portalen, foto Holger Ellgaard

På Galärkyrkogården finns ungefär 1 300 gravplatser på en yta av cirka 0,9 hektar. Området som även innehåller ett kapell med 15 sittplatser, en minneslund och en klockstapel omges av en kyrkogårdsmur. Murens borgliknande portal formgavs av arkitekt Fredrik Blom.

Första begravningen ägde rum 1742 och ursprungligen var kyrkogården endast avsedd för flottans personal. Först från 1836 har fullständiga förteckningar över gravarna uppgjorts. Enligt dessa är 3 200 personer begravda här. Då kyrkogården är nära 100 år äldre och även massbegravning förekommit, kan enligt amiralitetspastor Gustaf Brandt omkring 5 000 människor begravts här fram till 1969.

Gravliggarna upptar till exempel båtsmän, timmermän, gesäller, pistol-smeder, blockmakare, hornblåsare, skeppare, handelsmän, traktörer, menige, alla grader av befäl, bland annat ett trettiotal amiraler, några generaler och några statsråd, landshövdingar och präster. Förutom för svenska flottans folk finns här gravplatser för andra med särskild relation till begravningsplatsen eller personer som främjat dess bestånd.

En minneslund har anlagts vid Galärvarvskyrkogården, i första hand för församlingsbor i Hedvig Eleonora och Oscars församlingar. Minneslundan invigdes 1995 av biskop Krister Stendahl. Kyrkogården utvidgades 1931 och en gång till 1962, då man även uppförde gravkoret.

Estoniamonumentet, foto Tage Olsin

Vasagraven, foto Eva Grafström

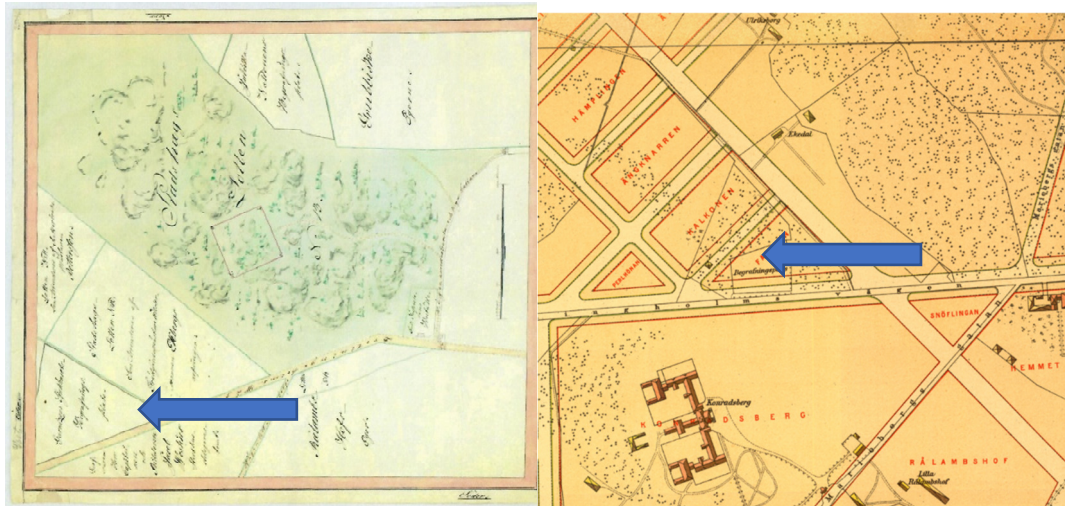
År 1963 gravsattes kvarlevorna av tio män och två kvinnor som hittats på det bärgade vraket av skeppet Vasa. Den 28 september 1997 invigdes ett nationellt minnesmärke efter Estoniakatastrofen den 28 september 1994 då 852 personer miste livet.

Foto Eva Grafström

På kyrkogården finns även minnesstenar över Hårsfjärdenyckan 17 september 1941 och över besättningen på den DC-3:a som sköts ner över Östersjön den 13 juni 1952, den så kallade Catalinaaffären.

Garnisonskyrkogården, Thorildsplan

Kartor från 1834 respektive 1885

Vi gör nu en större förflyttning i staden, från Djurgården till Thorildsplan. Där anlades en garnisonskyrkogård i samband med att Garnisonssjukhuset började sin verksamhet 1811 i de lokaler som Livgardet till häst just lämnat för sin nya kasern på Storgatan. Garnisonskyrkogården användes från 1812 och en bit in på 1860-talet då en ny garnisonskyrkogård på Ladugårdsgårde togs i bruk. Därefter användes kyrkogården för s.k. smittolik och av Konradsbergs hospital fram till 1884.

Thorildsplan i dag. Foto Johan Fredriksson, 2014

I Expressen från den 25 nov 2003 kunde man läsa denna dramatiska upplevelse, beskriven av Katrin Krantz:

”En byggnadsarbetare i Stockholm fick sig en rejäl överraskning: Han hittade människoskelett under ett hyreshus vid Thorildsplan.

Inte mindre än 58 skelettdelar hittades i grunden på hyreshuset. Fastigheten håller på att byggas om till lägenheter, och det var en elektriker som gjorde det

2023-05-26

Sida 6 (14)

makabra fyndet: - Jag var på väg att dra in en kabel i husets grund, och när jag ställde in lampan fick jag plötsligt syn på en käke, säger Micke Skoglund, 22. Polisen kom till platsen i går förmiddag, och kunde snabbt konstatera att det handlade om kroppar som legat länge under jorden. - Man ser spår av kistor, säger Micke Skoglund. Antagligen rör det sig om Garnisonssjukhusets gamla begravningsplats. Ärendet är överlämnat till kyrkoförvaltningen, som nu får reda ut vad som ska hända med kropparna.”

Laborierkyrkogården, Artillerikyrkogården

Vi flyttar oss nu cirka fem kilometer österut och hamnar då på Dag Hammarskjölds väg och Artillerikyrkogården.

Kyrkogården från Dag Hammarskjölds väg. Foto Claes Grafström

Begravningsplatsen anlades redan på 1730-talet och kallades då för Laborierkyrkogården. Namnet kommer från den laborieanläggning, Artillerilaboratoriet, för tillverkning av krut och ammunition som fanns där sedan slutet på 1600-talet och där Sveriges Radio idag har sina anläggningar.

Foto Claes Grafström

Enligt Svea artilleriregementets församlings begravningsböcker ändrades namnet till Artillerikyrkogården 1890. Cirka 4 000 personer som tillhörde församlingen har fått sin sista viloplats här. Här låg officerare, manskap, hantverkare och ibland också deras fruar, söner och döttrar. Dödsorsaken var enligt Artilleriförsamlingens handlingar oftast sjukdomar som tuberkulos, difteri och lunginflammation och en mindre del stupade i krig. Den sista begravningen skedde år 1912. Därefter avlystes kyrkogården. Ett 60-tal gravstenar finns kvar som kulturhistoriska minnesmärken från 1800-talet.

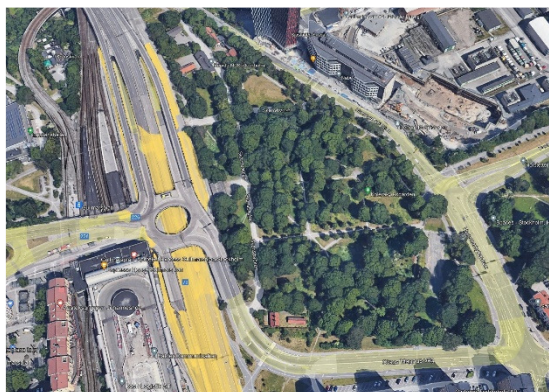
Överste F Ehrenswärd Major A G B Fock

Foto Claes Grafström

Den 31 januari 1997 beslutade länsstyrelsen att Artillerikyrkogården skall betraktas som en fornlämning och vara skyddad mot ingrepp och exploatering.

Lantvärnskyrkogården vid Gullmarsplan

Vi åker söderut till Gullmarsplan där man hittar en grönområde mellan Söderleden och Hammarbybacken.

Där anlades en kyrkogård, på direkt uppmaning av kung Gustav IV Adolf, under 1808-1809 års krig. Här begravdes många av de soldater som dog i det som då kallades för lantvärnssjukan, ett samlingsbegrepp för bland andra dysenteri, tyfus och nervfeber. Det var inte den enda lantvärns-kyrkogården i Sverige för sjukan krävde 1809 cirka 6 000 liv runt om i landet.

Norra delen av dagens park Foto Eva Grafström

Här begravdes kolerans offer från den stora farsoten 1834, men även från senare epidemier. Det var främst döda från Södermalm som fördes hit. Det skedde i kistor på hästdragna kärror under natten och begravingarna ägde rum kl 08.00 varje morgon. På Södermalm dog omkring 1000 personer i kolera under tiden augusti-oktober 1834. Gravplatserna för de koleradöda samlades i den nordvästra delen av kyrkogården

Mellan åren 1860 och 1895 användes Kolerakyrkogården som en vanlig begravningsplats för allmänheten. I samband med att Sandsborgs-kyrkogården anlades 1895 minskade gravsättningen vid Skanstull och upphörde helt 1901.

Kvarvarande delen av kyrkogården Foto Eva Grafström

År 1917 övertog stadens byggnadskontor kyrkogården från kyrkan. År 1947 flyttades de kvarvarande gravstenarna till områdets sydvästra hörn, intill dödgrävarbostället, här återfinns många gravstenar för barn. År 1997 rustades parken och begravningsplatsen upp genom att gångvägssystemet restaurerades, belysningen förbättrades och fler parkbänkar uppsattes.

Kort om lantvärnet

År 1808 när Ryssland anföll Finland, som vid den tidpunkten var en del av Sverige, var Sveriges reguljära armé i stort behov av förstärkning. En förordning om att upprätta ett lantvärn inrättades och plikten omfattade ogifta män i åldrarna 18 till 25 år, men med undantag för stora grupper, bland annat studerande och bönder med eget jordbruk. Lantvärnet kom att bestå av cirka 30 000 man.

Lantvärnet var dåligt utrustat och bestod av unga män som ryckts i väg från sina hem för att strida i ett krig långt borta. Den dåliga utrustningen och den ringa erfarenheten från krig gjorde att lantvärnet led stora förluster och lantvärnet blev heller aldrig någon stor succé. Många av soldaterna dog i vad som kallades lantvärnssjukan.

De tunga erfarenheterna från lantvärnet gjorde att bönderna misstänksamt bromsade alla ansatser till gemensam utskrivning vilket i slutändan fördröjde den allmänna värnpliktens införande i Sverige.

Invalidkyrkogården i Ulriksdal

Foto Eva Grafström

Vi tar oss nu till Ulriksdal och 300 m SO världshuset inne i skogen finner man Invalidkyrkogården som är en liten staketomgärdad gravplats med ett minnesmärke över ”invalider från krigens åren 1788-1814”, samt kommandanten Kafles familjegravvård och tre synliga gravstenar för hans barn, varav det sista begravdes 1905.

Minnessten över invaliderna

Kafles gravvård

Foto Eva Grafström

Inhägnaden, som är ungefär 30 meter i fyrkant men något rombisk till formen, uppfördes 1884 av Arméförvaltningen på initiativ av kyrkoherden i Solna, för att skydda de synliga gravarna. Den utgör dock bara en mindre del av den egentliga kyrkogården, för vilken man ursprungligen avsatte ett helt tunnland, cirka 70x70 meter. De flesta gravarna ligger således idag omärkta i skogen utanför staketet. Innanför staketet växer ett antal stora björkar, medan skogen runtom huvudsakligen består av tallar. Kyrkogården ligger inom Ulriksdals slottsområde, som är statligt byggnadsminne.

Skyddsföreskrifterna innefattar ett skydd för mark och vegetation inom slottsområdet. Ansvaret för skötseln av Invalidkyrkogården delas mellan Ståthållarämbetet (genom Kungliga Djurgårdens Förvaltning) och Statens fastighetsverk. Stenarna rengjordes 1992 på Ståthållarämbetets bekostnad. Staketet och grindarna lagades och ommålades några år senare av Statens fastighetsverk. Själva kyrkogården är igenvuxen, dess tidigare grusgångar och rabatter kan knappt skönjas längre.

(Ur *Garnisonsminnen berättar 20*)

1860 års garnisonskyrkogård

Överkommendanten i Stockholm skrev redan 1853 att garnisonskyrkogården vid Thorildsplan var för liten och föreslog att en ny kyrkogård skulle anordnas i den då så kallade Laboratoriehagen mitt emot Laboratoriekyrkogården. I ett Kungligt brev den 30 juli 1859 beslöts att så skulle ske.

Foto Claes Grafström

Under perioden 1860-1915 begravdes här flera tusen soldater av vilka de allra flesta var unga pojkar, som vårdats och slutat sina dagar på Garnisonssjukhuset på Kungsholmen, nuvarande Landstingshuset. Även civilanställda och anhöriga till soldater är begravda här.

Manskapsgravar för Svea Livgarde och Livgardet till häst Foto Claes Grafström

På 1860 års Garnisonskyrkogård finns 59 gravstenar bevarade. Bland annat finns här manskapsgravar för Kungl. Svea Livgarde (I 1), Kungl. Göta Livgarde (I 2), Kungliga livgardet till häst (K 1) och Kungl. Svea Artilleriregemente (A 1), samt en grav för furiren Styrvold vid H.M.K:s Norska garde.

Manskapsgravar för Göta Livgarde och Svea artilleriregemente Foto Claes Grafström

Furiren Styrvolds grav Foto Claes Grafström

Men allting har ett slut, så och för kyrkogårdar. I september 1913 var flytten av Engelska kyrkan från Wallingatan till kyrkogården klar och det var dags att hitta en ny plats för garnisonens kyrkogård. Då den militära övningsverksamheten flyttat ut på Järvafältet låg det nära till hands att den nya kyrkogården hamnade i Silverdal i Sollentuna. Dit går den sista resan för den här gången.

2023-05-26

Sida 13 (14)

Silverdal

Den 18 oktober 1914 invigdes Garnisonskyrkogården i Silverdal och bland annat deltog militär från Kungl. Svea Livgarde, Kungl. Göta Livgarde, Kungl. Svea Artilleriregemente, Positionsartilleriet, Kungl. Livgardet till häst, Kungl. Livregementets dragoner och Flottans örlogsstation. Göta Livgardes musikkår spelade under ledning av musikdirektör Otto Trobäck.

Från invigningen: från höger: general Jungstedt, major Rignell, överstelöjnt. Murray Ing 3, överste Thorssell Ing 1, överste Bergman A 9, överste Torén A 1, överste Fallenius I 2, överste Hult I 1, Kommendanten överste Ankarcrona, överste Rosenblad K 2, överstelöjnt. Ribbing I 2. Foto okänd

Foto Patrick Lönnberg

Garnionskapellet invigdes i juni 1926 efter ritningar av Eric Josephson. De flesta av de begravda, ca 45 unga soldater, begravdes år 1918, när spanska sjukan härjade i Stockholm. Totalt begravdes här cirka 160 personer. Efter att Sollentuna församling övertagit kyrkogården byggdes kapellet om och en korutbyggnad åt norr tillfördes. Församlingen har beslutat att ett kvarter av det som var garnisonens kyrkogård framledes ska kunna utnyttjas av de som tillhör eller har tillhört Stockholms garnison.

2023-05-26

Sida 14 (14)

Betraktelse av Försvarsmaktens fältprost Jenny Ahlén

Memento Mori, kom ihåg att du skall dö.

En gravsten och en minnessten är viktiga påminnelser om vår dödlighet. De påminner oss om att inte ta något för givet och att livet kan ta en oanad vändning snabbt och abrupt. Men den påminner oss också om alla de som genom tiderna gått före oss.

Alla livsöden, alla livsvävar som flätats samman. All kamp och många mödosamma men också glädjrika bedrifter.

Vi delar alla samma ursprung. Vi har alla stjärnstoft i oss. Begynnelsen och urminnestider är vår vagga och vi skall alla så småningom vila i framtiden och i evigheten.

Eftertryck och avtryck, det är spår som vi lämnar efter oss. Som ringar på vattnet som fortsätter långt bortom vår död och därför måste vi ställa oss frågor som. För vad och vem är jag beredd att offra mitt liv? Vilket arv vill jag lämna efter mig?

Stenarna, gravplatserna och minnesplatser är en påminnelse om vår dödlighet och att livet inte handlar om mig utan om mänskligheten och den goda sakens överlevnad.

